

Уважаеми читатели, настъпни моментът да обявим резултатите от конкурса за есе "Говорещата книга - моята паралелна вселена". На 30 юли 2012 година комисия в състав Красимира Томова, Димитрина Михайлова, Марина Петкова и Петър Калинов, след като разгледа получените в редакцията на списание "Зари" творби, определи призовата тройка в класирането. Първа награда бе присъдена на Румяна Каменска-Донкова от София, второто място спечели Кирил Дамянов от Пловдив, а трети се класира Петър Петров от Видин. Трите наградени творби публикуваме в поредни броеве на нашето списание. В този брой имаме удоволствието да Ви представим есето на победителя в надпреварата Румяна Каменска-Донкова.

Говорещата книга - моята паралелна вселена

Не знам как си представяте живота, но на мен той ми прилича на ансамбъл - чудновата, непредсказуема смесица от звуци, докосвания, аромати, съдби. За виждащите към това се прибавя и огромен букет от цветове и форми. В нашия разнолик свят се обособяват няколко малки светове - истински или измислени. Светът на материалните неща, който понякога много ни привлича, но все пак без който не можем да минем, светът на приказките, музиката, литературата, киното. За колкото повече светове е отворена душата ни, толкова по-пълноценно и богато е възприемането на действителността, толкова по-всеобхватна е насладата, която ни носи тя. Това, за което ще разкажа сега, е нещо по-различно. Малкият свят, създаден за да отговори на нашите потребности, достъпен и разбираем за малко хора – светът на говорещата книга. Той е съчетание от богатството на световната литература и творческото виждане на човека, който я изпълнява. Освен че говорещите книги ни запознават с творчеството на стотици известни и недотам автори, те често ни дават възможност да се насладим и на незабравимо актьорско майсторство.

Някога, много отдавна, когато бях в първи клас, чичо ми донесе вкъщи приказките на братя Грим, записани на магнетофонни ленти. Тогава магнетофонът беше истинско чудо. Чичо ми пусна лентата и ме остави да слушам приказки един-два часа. Бях поразена. Колко хубаво е, че не трябва да моля никого да ми чете приказки. Пък и когато успях да накарам някого от родителите си, те ми прочитаха само една или две приказки. А сега какво блаженство, мога да слушам до насита!

Това беше първата ми среща с говорещата книга, но истинското ми запознаване с нея стана доста по-късно. В седми клас на един конкурс по четене получих награда касетофон. Той беше български "Монтана", не можеше да записва, имаше само две копчета - за пускане и връщане на касетата. Но по онова време никой от съучениците ми нямаше касетофон. Оттогава освен брайловите книги, които четях с голяма страст, но ги намирах трудно, започнах да вземам и книги на касети от фонотеката. Пред мен се отвори истинска съкровищница. Книгите във фонотеката бяха несравнимо повече от тези в читалището, а и можех да вземам по няколко големи романа наведнъж.

Често ходехме с майка ми във фонотеката, напълвах куфарчето си с книги, а когато се прибирах вкъщи, първо проверявах кой четец чете всяка от тях. След това избирах от коя да започна. Понеже прекарвах доста време с книгите, четците ми станаха като роднини. Така беше и с моите познати. Освен емоционалната страна на въпроса, вълнуващото общуване с литературата, съпреживяването на съдбите и приключенията на литературните герои, говорещата книга помогна на мен и на много други незрящи да завършат висшето си образование.

Ако нямаше фонотека, въпреки голямото си желание да следвам българска филология, едва ли щях да се справя. Нямаше кой да ми чете, трудно намирах хора да ми помагат за малкото предмети, по които нямаше записани учебници. Хубавото е, че през годините много студенти поръчваха да им бъдат записани в студиото различни учебници. Всеки студент имаше право да донесе нужния му учебник и

той беше записван за определено време. Аз също съм дала няколко учебника. По време на моето следване се бяха натрупали доста учебници по литература, право, философия, психология и други специалности, изучавани от незрящите. Дори имаше отделен каталог само с учебници. Без преувеличение мога да кажа, че говорещата книга изигра решаваща роля за моето образование. Освен учебниците и учебните помагала тя ми предостави море от литература - почти всички изучавани произведения.

С говорещата книга е свързана и още една вълнуваща среща, която промени живота ми - срещата с Библията. Още в началото на 90-те години тя беше записана на касети и първите ѝ читатели в София бяхме ние със съпруга ми. Библията ни откри кой е Бог и какъв е смисълът на човешкия живот. По-късно си купихме 90 касети и ни я записаха в студиото. За нас тя бе истинско съкровище и в пряк, и в преносен смисъл. И сега, въпреки че имам няколко варианта на Библията, записани на диск и електронни, все още обичам да слушам онази първа Библия с гласа на Петър Евангелатов.

През 1992 г. решихме да си купим персонален компютър "Правец 8". Тогава се знаеше съвсем малко за компютрите. Въпреки че беше много скъп, купуването все пак беше възможно. Възникна обаче въпросът какво ще правим с него, как ще се научим да го ползваме. И в това ни помогна фонотеката. Имаше записана книга за работа с "Правец 8". Благодарение на нея започнахме бавно и търпеливо да изучаваме непознатите английски думи, които четецът произнасяше и по букви, за да можем правилно да изписваме командите. Не само че изучавахме командите, но дори правехме малките програмки на Basic, дадени за упражнение. По-късно сменихме компютъра си с по-голям и книгата за работа с DOS 5.0, която също беше записана във фонотеката, стана наш основен пътеводител.

Но вълшебствата не свършват дотук. Във фонотеката беше записан и радиокурсът по английски език, предаван някога по програма "Знание" на Българското радио. Този курс ми помогна да навляза в дебрите на неговото изучаване. Можах също да усъвършенствам произношението си на есперанто, като слушах есперантска реч. В студиото се записва есперантското списание "Bulgara esperantisto". Със създаването на новото Студио за звукозапис говорещата книга стана още по-достъпна. Сега книгите се записват на CD дискове, което дава възможност всеки, който пожелае, да има лична библиотека. Наистина компютрите донякъде си съперничат с говорещата книга, книгите в електронен вариант също са много, но тя внася своя особен елемент в ансамбъла от възможности. Когато се умори от синтезираната реч на компютъра, който има желание, може да се наслади на естествения човешки глас. Освен това ползвателите на компютри все още са малка част от общия брой читатели. За много хора книгите и списанията, записани на дискове, са единственият начин за самостоятелно четене. През последните години всички ние сме свидетели на поразителното развитие на новите технологии. Вярвам, че и пред говорещата книга се откриват нови неподозирани възможности. Ако се намери начин за получаване на говорещи книги чрез интернет, в редовете на читателите ще се вляят още стотици хора. Сигурна съм, че още дълги години говорещата книга ще остане нашата паралелна вселена, неповторимото съчетание между наука и литературно творчество, пречупени през призмата на актьорското виждане.

Румяна Илиева КАМЕНСКА-ДОНКОВА

50 ГОДИНИ ОРГАНИЗИРАН СПОРТ СРЕД БЪЛГАРСКИТЕ СЛЕПИ Среща на ветераните в Пловдив

На 3 август в Пловдив се проведе среща-кръгла маса, посветена на 50-годишния юбилей на

организиран спорт сред неவிждащите хора в България.

От единайсетте живи участници в първата спартакиада, проведена във Варна през далечната 1962 година, на срещата присъстваха 7 ветерани. Това бяха Ганка Павлова - Софийски районен съвет, Велик Атанасов - Пловдивски районен съвет, Костадин Дечев - Пловдивски районен съвет, Костадин Грабчев - Пловдивски районен съвет, Димитрина Кулишева - Пловдивски районен съвет, Вида Григорова - Варненски районен съвет и Олга Захариева - Варненски районен съвет. Тук разбира се е мястото да се споменат и имената на останалите четирима участници в първата спартакиада, които за съжаление поради различни причини не можаха да присъстват. Това са Димо Делиев - Варна, Николай Божинов - Габровски районен съвет, Елка Шопова - Пловдив и Георги Милчев - Пловдив.

Изборът на датата на провеждане на срещата не беше случаен, защото тя съвпадна с дните, в които светът беше олимпиада и предстоеше откриването и на параолимпийските игри в Лондон.

Хората, събрали се в залата на НЦРСИ, искаха да споделят своите спомени, да обменят мисли за миналото, настоящето и бъдещето на спорта сред незрящите, както и да срещнат свои стари приятели - бивши и настоящи спортисти.

Много върхове и мигове на спортен триумф е имало през 50-годишната история на спорта, имало е разбира се и разочарования, както е и в големия спорт, но волята за победа, желанието за физическо укрепване и спортният хъс си остават винаги несломими и именно те са факторите, които ръководят напредъка и развитието на спорта сред неவிждащите хора.

Освен ветераните, взели участие в първата спартакиада, присъстваха и настоящи изяви спортисти - носители на високи спортни отличия от национални и международни спортни прояви, бивши и настоящи ръководители на спортното движение. Тук бяха почетният член на ССБ г-н Спас Карафезов, дългогодишният ръководител на спорта сред незрящите г-н Стефан Стефанов, трима от членовете на Управителния съвет на Съюза, силно ангажирани с темата за спорта - Стефан Данчев, Велик Атанасов и Борислав Лазаров. Разбира се тук бе и ръководството на федерация "Спорт за хора със зрителни увреждания" в лицето на нейния председател Иван Янев, както и Емил Узунов - председателят на Контролния съвет на ССБ. Събитието уважи председателят на Българската параолимпийска асоциация г-н Илия Лалов - един от най-големите приятели и поддръжници на незрящите спортисти. Присъства и г-н Ангел Сотиров - съюзният летописец, който е и причината този юбилей да не бъде подминат.

В знак на благодарност за огромния им принос за развитието на спорта сред незрящите хора в България с медал за особени заслуги бяха наградени г-н Илия Лалов и г-н Стефан Стефанов, които с дългогодишните си усилия и труд напълно заслужиха това високо признание.

В началото бе изчетен един изключително пространен доклад, подготвен от г-н Иван Янев, който обхващаше всичките 50 години организирано спортно движение сред неவிждащите по десетилетия. В продължение на почти два часа присъстващите изслушаха информация за най-сериозните ни участия и постижения в национални и международни спортни съревнования в различните видове спорт.

След проявеното от присъстващите изключително търпение да изслушат пространното изложение на г-н Янев започна и втората част от срещата, която протече в дух на неформален и неофициален диалог, включващ спомени на ветерани, споделени мисли и наблюдения за спорта сред незрящите днес, както и много забавни истории от многобройните участия на нашите спортисти през годините.

Освен огромното си задоволство и благодарностите към организаторите на тази среща участниците в нея изразиха и желанието на всички, ангажирани със спорта сред незрящите, да се намерят повече начини и възможности той да се развива, финансира и популяризира най-вече сред учениците и младите хора.

Марина ПЕТКОВА

Нашите спортисти са на световно ниво

Един от деятелите, в огромна степен допринесли за развитието на спорта сред хората с увреждания, с чийто подкрепа са реализирани многобройните участия на наши невидждащи спортисти в международни състезания и параолимпийски игри, е Илия Лалов - председателят на Българската параолимпийска асоциация.

Основите ѝ са положени през 1981 г., когато се създава секция "Спорт за инвалиди" към тогавашното БСФС, чийто председател е доктор Калайджиев - човек с голям авторитет и големи възможности, които е използвал за подкрепа на спорта за хората с увреждания. Малко по-късно секцията става спортна федерация за хора с увреждания. Допреди това в системата на БСФС съществуват множество секции по различни видове спорт, но не е имало отделна спортна секция за хората с увреждания. Съществували са спортни направления - отдели към съюзите на слепите и на глухите, а съюзът на инвалидите по онова време все още не е бил създаден. Той е основан по-късно - през 1989 г., основно от дейтели на спортната федерация за хора с увреждания. През 2003 г. по настояване на Международния параолимпийски комитет федерация "Спорт за инвалиди" е пререгистрирана като Българска параолимпийска асоциация, която дълги години оказва неограничена подкрепа, както морална, така и финансова, на българските спортисти с различни физически дефицити и много успешно сътрудничи със Съюза на слепите в България.

Илия Лалов оглавява Българската параолимпийска асоциация (до 2003 г. федерация "Спорт за инвалиди") от 1992 г., а активен деятел, оказал съдействие на различни спортни прояви на хора с увреждания, е още от 80-те години, когато е помагал при организирането им на базата на ЦСКА.

- Като човек напълно физически здрав какво Ви свързва и Ви ангажира със спортистите, имащи физически дефицит?

- Имах много добър приятел, който за съжаление почина много млад. Той имаше тежко двигателно увреждане и беше голям футболен запаленко на ЦСКА. Постоянно го водех на футболни мачове и други състезания. По-късно се появи Петко Стефанов - един от създателите на организацията на инвалидите, който също е на инвалидна количка - бивш спортист, претърпял тежка травма. Той беше един от най-запалените дейтели, с когото действахме много активно за развитието на спорта сред хората с увреждания. А за пръв път през 1985 г. доктор Калайджиев ме изпрати да придружавам едно момче с нарушено зрение от Пловдив - Митко, на състезание по ски в Норвегия.

Състезанията по ски в Норвегия се организираха изцяло от норвежката армия и идеята беше да използваме техния опит и да направим същото и в България по линия на ЦСКА. След като се върнахме, тук дойдоха представители на организаторите от Норвегия, начело с един незрящ човек - Ерлинг Стурдал, който е може да се каже основател на организирания спорт за хората с увреждания в Норвегия. Тогавашно заедно огледахме базите на Витоша и на Паничище и решихме следващата година да организираме състезанията на Паничище. Така през 1986 година организахме съревнованието по ски с голямата подкрепа на Министерството на отбраната, откъдето бяха изпратили заповед до командира на дивизията в Дупница да ни съдейства. С помощта на дивизията и на войниците, техниката и транспорта, ние успяхме да проведем това състезание. В него участваха и норвежки състезатели, и норвежки военни. Дори се шегувахме, че това е първата среща между офицери от НАТО и офицери от Варшавския договор. Тогавашно от тях получихме дори една установка за стрелба с пушка за незрящи, но за съжаление впоследствие тя беше разпиляна в резултат на небрежно отношение. Поради тази причина ние не успяхме да развием биатлона в България, а останахме само на ските.

Малко по-късно биатлонът за незрящи бе въведен като дисциплина в параолимпийските игри, като сега, разбира се, системата е много усъвършенствана.

- Каква е Вашата оценка за нивото на спорта сред невидждащите спортисти в България днес?

- Имам много добри контакти със Съюза на слепите, както и с много от незрящите спортисти и треньорите им, при това от дълги години. В много случаи съм присъствал не само като гост, но и като организатор на различните спортни прояви. Интересно беше например с това незрящо момче Митко, за когото вече стана дума. За участието в Норвегия той беше избран, защото преди това беше ходил на ски-курс за няколко дни на Мальовица. Този курс е бил за ски-алпийски дисциплини, но както се

сещате за три дни човек не може да се научи да кара добре ски. Когато отидохме в Норвегия, ние няхмахме нито обувки, нито ски, нито пък каквато и да било екипировка. Домакините бяха обещали да осигурят всичко необходимо. Вече впоследствие закупихме ски-екипировка и у нас.

Нивото на спорта сред хората с увреждания като цяло, в това число и на спортистите с нарушено зрение, се издигна много бързо и бих го оценил като много високо. Бих казал дори, че нещата са вече на ниво професионален спорт, точно както при спортистите без увреждания. Това се дължи и много зависи от начина на подготовка, материалната база, начините на стимулиране - физическо и медикаментозно. Така че всяка година става все по-трудно да се намесим в борбата за разпределение на медалите в най-отговорните състезания. При условията, които ние имаме, а те не са от най-добрите, се изискват много усилия, много лишения и жертви, за да може действително да се постигне това равнище.

Деветдесетте години имаше доста голям спад в развитието на спорта не само при хората с увреждания, но изцяло в България. Сега за радост има добри искри в това отношение и се наблюдава определен подем. Например през 2005 г. се проведе Първото световно първенство по лека атлетика за младежи с нарушено зрение в Прага, където изпратихме една голяма делегация от спортисти от двете училища в София и Варна. Тогавашните участнички не бяха много, конкуренцията не беше силна и ние взехме много медали - златни, сребърни и бронзови. Оттогава тези състезания се провеждат през две години - по традиция в Колорадо Спрингс, където редовно участват българи, на които осигуряваме финансиране.

- Българската параолимпийска асоциация финансира спортните изяви на българите с различни видове увреждания за международни и национални спортни прояви. Откъде обаче се финансира самата Българска параолимпийска асоциация?

- Първо ще внеса едно малко пояснение, че хората с увреден слух не са членове на Международния параолимпийски комитет. Те имат отделна световна спортна организация и затова техните участия са по друга линия.

Българската параолимпийска асоциация участва в проекти към Министерството на спорта и на базата на тях получаваме известно финансиране. Разработвайки тези ежегодни проекти, ние поемаме, разбира се, и известни ангажименти за участие и за класиране на нашите спортисти, на базата на което получаваме средства. Имаме и някои спонсори, каквито за съжаление в България вече трудно се намират, особено за хората с увреждания. Един от тях е застрахователната компания "Алианс", тъй като тя е спонсор на Международния параолимпийски комитет. Само 8 държави в света, сред които е и нашата, получават известна субсидия. Освен това в България имаме една много силна лаборатория "Вип плюс", която изработва спортни протези за спортистите с увреждания на опорно-двигателния апарат. Спортните протези са много скъпи, а без тях спортистите не могат да бъдат пълноценни състезатели. В тази лаборатория изработката на такива протези излиза много евтино в сравнение с цените в чужбина, а освен това "Вип плюс" ни помага и чисто финансово, като ежегодно ни превежда определени суми.

За радост нещата от година на година се подобряват, въпреки че сме далеч от това, което получават професионалните спортисти. В сравнение с минали години обаче сега нещата са много по-добри. Успяхме да поставим почти на равни начала нашите спортисти с всички останали. Ето например носителите на медали от олимпийски игри, след като прекратят кариерата си, получават нещо като пожизнена пенсия. Ние успяхме да изравним размера на тези плащания с плащанията за спортистите без увреждания. В това отношение най-добре стана с Георги Сакеларов и Донко Ангелов, защото размерът е 3 минимални работни заплати за носителите на златен медал, като съответно за сребърен са две, а за бронзов една. Ако има повече медали, това вече представлява един сериозен доход. Равностойното заплащане беше отвоювано от нашата асоциация по времето на министър Васил Иванов - Лучано, който беше поел инициативата да го прави за професионалните спортисти и ние натиснахме да бъдат включени и нашите. Това се отнася и до премиите, които спортистите получават за призово класиране на световни и европейски първенства и на параолимпийски игри. Вярно е, че спортистите с увреждания не получават максимума, който е за останалите, но са много близо до него. Ние тръгнахме от нищо, минахме през 25 процента, 30, 50 и сега сме вече някъде около 70-80 процента

от сумата за всеки спортист без увреждане. Естествено, донякъде има основание, тъй като при нас невинаги участието е така масово и конкуренцията не е толкова голяма, но като цяло, за да завоюваш медал, дори при участие от 5 човека, е необходим много висок резултат, защото тези 5 човека са на най-високо равнище в света в определената категория за хора с дадено увреждане. Освен това самата подготовка на спортист с увреждане изисква много повече труд и много повече средства, отколкото при другите състезатели. Разходите са практически двойно по-големи.

- По този начин асоциацията се бори и за изравняване на спортистите с увреждания със здравите спортисти, така ли е?

- Да, това е нашата голяма цел и постепенно, макар и бавно, бележим някои успешни крачки в постигането на тази цел.

- Беше ли изненада за Вас днешната награда и как я приемате лично за себе си?

- Действително, много приятна изненада. Доволен съм, че получих висока оценка за това, което съм вложил като желание и като възможности и евентуално с нещо съм помогнал за развитието на спорта сред незрящите. Сега асоциацията отделя много средства за развитието на голбала - за участията в международни първенства. И още нещо, което на всяка цена искам да отбележа, това е, че младите атлети от двете училища, особено от Варна, освен леката атлетика много успешно развиват джудо и голбал. Всеки път те се връщат с шампионски титли и медали.

- Колко незрящи българи участват на параолимпиадата в Лондон?

- За съжаление от незрящите само двама - Радослав Златанов в леката атлетика, който участва и на параолимпийските игри в Китай, и зае шесто място на 100 метра гладко бягане, и Ивомира Михайлова в джудото.

Просто много трудно се вземат олимпийски квоти. Има спортисти, които са покрили стандарта за участие на параолимпиада, но броят на квотите е много ограничен и нашите спортисти се добират до тях много трудно.

Разговора води
Марина ПЕТКОВА

Висока оценка, а не реванш

Един от дългогодишните дейтели в ССБ, завеждащ спортната дейност, е Стефан Стефанов. В продължение на почти 28 години (от 1972 до 1999 г.), в които работи като главен специалист по културно-масовата и спортната дейност, той е изключителен организатор, коректен колега и приятел на всички, които го познават. Самият г-н Стефанов е спортист. Още от малък той участва в състезания по лека атлетика и играе футбол, но постиженията му са основно в леката атлетика, където е рекордьор на 100 метра бягане за юноши. От 1960 до 1970 той е част от националния отбор по лека атлетика. Балкански шампион е в дисциплините 4 по 100 и 4 по 400 метра бягане. Вземал е участие в европейски първенства, както и в една универсиада, където обаче не се представя добре.

През 1999 г., само няколко месеца преди пенсионирането му, по някакви неясни съображения, тогавашното ръководство на ССБ решава да го освободи от работа. До ден днешен г-н Стефанов се старае да избягва коментарите на тази тема.

- Какво Ви доведе в съюза на слепите?

- През 1965 г. Завърших спортната академия. След това записах още едно висше, но след две години се отказах и станах треньор в ЦСКА. Това обаче също не можа да ме грабне, а освен това имаше някои хора, обикновени спортисти, станали впоследствие началници, които не гледаха на мен с много добро око. По някакъв начин разбрах, че в Съюза на слепите има свободно място за човек, занимаващ се със спорт, за което кандидатствах и бях приет на работа. Никак не съжалявам, а дори много се радвам, че се свързах с тази категория хора, защото в емоционален план изглежда това много ми е импонирало.

- Преди това споменахте, че много сте се вълнувал и притеснявал. Това първата Ви среща с незрящи хора ли беше?

- Да, със сигурност много! Аз не бях свикнал с бита на тези хора и не знаех по какъв начин да ги накарам да ме уважават. За себе си мога да кажа, че имам развито социално чувство, но се страхувах как ще ме приемат те, защото това е един много сложен процес. Всеки си има свое его, което по някакъв начин защитава. Но определено мога да кажа, че бях приет добре.

- Лесно ли се вписахте в работния колектив и сред незрящите?

- Мисля, че немного лесно, но много достойно в рамките на няколко години, благодарение на Спас Карафезов, на Велик Атанасов, на Иван Илиев, който беше председател на Съюза, и разбира се на слепите, защото аз ги приех точно като равни и като приятели.

- Какви точно бяха Вашите функции и задачи на длъжността, която заемахте в Съюза на слепите?

- Първото и много важно нещо, което си бях поставил като задача, това беше връзката с училищата за слепи, която се осъществи много успешно. Изхождайки от длъжностната ми характеристика, аз трябваше да организирам спорта, да търся подходящи треньори и както казах - да поддържам връзки с училищата, за да могат децата да бъдат приобщавани към спорта. Веднага след постъпването си на работа се свързах с двамата директори, с които установихме взаимна симпатия, и те направиха всичко възможно децата да идват колкото може повече на републикански първенства. Много всеотдайни и добри бяха и учителите по физкултура. Определено мога да кажа, че децата се привързаха към мен и една част от тях станаха добри спортисти. По своя преценка там съм направил максимално най-доброто.

- Ваш ангажимент ли беше организирането на международните участия?

- Когато бяха по линия на ССБ, разбира се, ги организирах аз - заедно със завеждащия международния отдел. Тогавашно имаше план, който се приемаше от Изпълнителното бюро, включващ и международната дейност, тоест всичко, което идваше като покани за участие и т. н.

- Разполагате ли със собствен бюджет?

- Да. Аз правех план, свързан с цялата спортна дейност на Съюза за годината, в който фигурираха суми по пера за различните видове спорт. Този план се приемаше от Изпълнителното бюро. Освен това имаше един много важен момент. Направих едно предложение пред Изпълнителното бюро – хора, които са участвали в големи състезания, в зависимост от категорията, да бъдат стимулирани финансово според спечелените награди. Предложението беше прието много добре, защото все пак,

малко или много това са взаимозависими неща.

- Независимо от причините, поради които напуснахте Съюза в самия край на 90-те години, как се чувствате днес тук сред нас?

- О, определено много добре. Според мен това е най-хубавото място, където беше избрано да се проведе днешната среща, защото моите добри приятели Велик Атанасов, Кольо Мъндев и много други са тук. Отношенията ми с тях са се запазили и досега, и може би през седмица-две ние се чуваме по телефона. Това е доказателство за една приятелска връзка, продължаваща толкова години. Аз силно уважавах много от деятелите на Съюза като Иван Илиев, Янаки Градев, Годор Шошев. Много уважавах и Иван Ганев, който беше председател на Комисията по културно-масова и спортна дейност, а аз бях секретар на тази комисия. Но "благодарение" на него впоследствие ме изпъдиха от Съюза. Това беше малко обидно, защото не дойдоха да поговорят с мен, а го направиха някак тихомълком, като в същия момент ме наградиха със съюзното отличие "Златна значка".

- Днес Ви удостоиха с медал за особени заслуги. Как го приемате - признание или някакъв вид реванш от страна на Съюза?

- Не бих го приел като реванш, по-скоро го приемам като оценка. Нещо, което се е случило, е трудно да бъде реабилитирано. Колкото и да харесвам тази дума, не бих я употребил в този случай. Аз съм човек, който е позитивно настроен към хората и когато ми се обади г-н Долапчиев, за да ме покани, почувствах веднага една топлина. В мен няма злоба. Тогава съм приел ситуацията като нещо, което е трябвало да се случи. Единственото нещо, от което бях огорчен, е, че те просто трябваше да ми кажат предварително и тогава щях да го приема по-човешки. Още повече - аз бях председател на профкомитета и въобще целият ми живот беше свързан с този съюз. Дълги години след това сънувах, че ме връщат, явно това е дало някакво отражение на вътрешния ми мир.

В момента Стефан Стефанов е в превъзходна физическа форма и работи в частна фирма на свой близък. Настроението му е чудесно и през годините не е изгубил финеса и галантността си, с които го помнят всички, имали удоволствието да го познават и да работят с него.

Разговора води
Марина ПЕТКОВА

Футболът в българските училища за слепи 1945-1968

Да, футбол! Не ролбал, не торбал, не голбал, а футбол! Е, разбира се, не съвсем истински футбол, а нещо напомнящо на футбол. Защото и повечето слепи момчета също като своите връстници искат силно да ритат "коженото кълбо". Отначало техните топки са тенекиени кофи и празни по-дълбоки метални консервни кутии. Дори са ритали каменни и дървени плочи, от които сериозни поражения понасят техните държавни и собствени обувки, пръстите на краката им, а също и други части на техните тела. Динко Атанасов, ученик от училището "Николай Островски" (сега Училище за деца с нарушено зрение "Луи Брайл"), се сеща, че са ритали и метални кутии от боя за обувки, но по-скоро като играта голбал - нещо като изпълнение на дузпи. След това топката е книжна и съвсем безопасна за

обувките, краката и телата на слепите ритнитопковци. Методи Андонов си спомня, че книжната топка и консервната кутия са заменени по-късно от пластмасова манерка, напълнена с метални капачки от бутилки, но без техните уплътнители, за да звънтят по-силно. След каменните и дървени топки, след книжната топка и пластмасовата бутилка с метални капачки отново се връщаме към металните консервни кутии, които се търкалят добре и издават достатъчно силен звук, информира ме Петър Стайков, също отявлен ритач на тези кутии. В една футболна среща се налага да се използват няколко консервни кутии или бутилки с капачки, пояснява г-н Стайков. И при недостиг на такива резервни топки твърде често е трябвало да "рехабилитират" вече използваните и доста намачкани кутии или бутилки, за да ги направят годни за ритане и търкаляне. Отборите обикновено са от по трима души, а игрището е с размерите на малък плувен басейн - 20 м на 10 м. Ако играе слабовиждащ, той самият е целият отбор, а неговите противници са трима напълно слепи негови съученици.

Цели две десетилетия преди да се появи ролбалът в България и в двете наши училища за слепи учениците - и напълно слепи, и слабовиждащи, по своя инициатива започват да експериментират ритането на топка. За слабовиждащите ученици тя си е била нормална топка, най-често гумена. Но при напълно слепите, както отбелязахме по-горе, за топка първоначално са обявявани дори каменни плочки и парчета от дърво. Както всички тийнейджъри, слепите ученици са изпитвали силна нужда да изливат някъде бушуващата си физическа енергия, а и в двете училища за слепи по онова време спортът почти не е бил застъпен. Липсвали са спортните площадки и спортните салони. Училището за слепи "Георги Димитров" (сега Училище за деца с нарушено зрение "Проф. Иван Шишманов") е разполагало само с един-единствен гимнастически кон, а другото училище за слепи "Николай Островски" с една коза. И в двете училища е имало гюлета. Това е било цялото им спортно оборудване! В часовете по физкултура през зимния период са се четели книги, а когато времето е било подходящо, учениците са марширували. Правели са също и някакви елементарни физически упражнения на училищния двор.

Друг най-вероятен мотив, който е тласнал децата с нарушено зрение към футболната игра, е нарасналата популярност на този спорт в България по онова време. Сред тях също е имало отявлени футболни запаянковци, симпатизанти на тогавашните футболни грандове - ЦДНА (ЦСКА), Ударник (Славия) и Динамо (Левски). Някои от тях дори са зарязвали вечерята заради радиопредаванията на футболните мачове. Невиждащите футболни запаянковци също са ходели по стадионите да викат за своите любимци. Костадин Дечев се сети, че първият мач, на който били заведени от възпитателя Пенчо Стоянов, е бил между Спартак - Варна и Спартак - Пловдив.

Отношението на учителите и възпитателите към футболните занимания на възпитаниците им е било силно негативно, най-вероятно поради следните причини:

- Първата, която често е била сочена пред учениците, е, че с тази игра те късат държавните и своите обувки, особено когато са ритали с каменните и дървените топки.
- Тогавашните тифлопедагози също не без основание са се страхували, че при разпалените футболни двубои невиждащите футболисти могат сериозно да се наранят.
- Педагогическият екип може би също е отчитал, че се прарасва ненужно енергия, която може да се посвети на музикалното или професионалното обучение.
- Всяка вечер след вечеря Иван Лазаров, Илия Гуделов, Николай Гушев, Симеон Зарев, Марко Петров - Магарето, Коста Стойнов, аз и други - спомня си Костадин Дечев (от Училище за слепи деца "Георги Димитров", сега Училище за деца с нарушено зрение "Луи Брайл") - ритаме топка чак до 9 часа. Най-хубава била топката от хартия. Тя се чувала достатъчно добре, за да могат напълно слепите футболисти да следят нейното движение. Книжната топка също така е безопасна, когато се удря в телата на играчите. Годишите, за които говори моя някогашен гуру и сегашен неизтощим осведомител Костадин, са 1949-1958.

"Другарю Стоянов, мога ли да отида да посвирия?" - питали те своя възпитател и се изнизвали един подир друг, разказва Иван Лазаров от същото училище. Но освободените ученици от часовете по четене на книги не се втурвали към музикалните инструменти, а са насочвали към училищния двор, където веднага се сформирали двата противникови отбора - "Шък" и "Бък", продължава своите спомени Иван Лазаров, водещ футболист от онези времена. А възпитателят Пенчо Стоянов, бивш офицер, не е бил съвсем доверчив и понякога спипвал на местопрестъплението почитателите на футболната игра. Пак по информация на Иван Лазаров напълно слепите са имали куража и са правели

опити на подходящо място в Морската градина да играят дори и с истинска топка срещу своя слабовиждащ съученик Виктор Георгиев.

Композиторът Стоян Бабеков ми съобщи, че в часовете по физкултура са правели гимнастика и то в самите класни стаи пред чиновете под ръководството на класния си ръководител. Той си спомня добре, че по-големите слепи ученици в коридора на мазето са се опитвали да играят футбол с тенекиена кофа. Става дума за мазето на сградата, където сега се помещава Централата на ССБ, а тогава се е намирала столовата на Института (училището за слепи). Тази сграда някога е била собственост на Дружеството за покровителстване на слепите в България и нейното първоначално предназначение е (а също и волята на многобройните дарители е била такава) тя да бъде професионално училище за късноослепели мъже. Тази същата сграда за няколко години приютява и въпросното училище за слепи. Маестро Бабеков твърди, че някои от неговите съученици са се занимавали с шахмат. Пак там на дясната тераса бащата на Костадин Дечев е намерил своя невиждащ син да рита метална консервна кутия, която бай Атанас Дечев на шега настъпва, с което за малко да разсърди любимото си момче.

Без съмнение консервните кутии дълго време са били твърде добри топки за слепите спортисти, защото са били доста шумни и са се търкаляли добре, а и учениците са ги получавали без пари. Изглежда съвсем закономерно това, че те заменят тенекиените кофи, които са били малко големички, а и може би най-важното - доста скъпички за футболните им ползватели, в прекия и преносен смисъл. Слабовиждащите ученици и от двете тогавашни училища за слепи, както вече споменахме, са играели с нормална топка. Провеждали са се и футболни срещи на представителните отбори на тези училища. Не ни е известно такива срещи да са се играели и между отбори, включващи напълно слепи ученици. При нашия скайп-разговор, посветен на футболните прояви на учениците от неговото училище, Динко Атанасов ме запита дали знам кога е внесена в България първата ролбална топка. Аз, естествено, не знаех и Динко ми съобщи, че тази звънтяща топка е донесена в нашата страна през 1971 г. от хърватина Иван Шир (работник в пловдивското предприятие за слепи) по поръчка на слепите момчета от същото предприятие - Петър Стайков, Динко Атанасов, Цветан Боевски и други, които са платили 20 лева за нея. Тези момчета се опитали да играят футбол с нея, но тя се оказала тежка за ритане. Футболните тестове с въпросната топка са извършени на площадката, която се е намирала северно от пароцентралата в пловдивския жилищен комплекс на слепите (сега платен паркинг). Тогава там има писта за бягане и трап за дълъг скок, на която тренират и пловдивските невиждащи лекоатлети с треньора си Тосумов.

И към края на моето изложение искам да разкажа за една футболна среща между отборите на София и Пловдив, проведена през 1972 или 1973 година, на която аз бях свидетел в качеството си на първа резерва на софийския отбор и главен негов клакьор. Домакини бяха пловдивчани и срещата трябваше да се случи в техния празен плувен басейн, намиращ се в жилищния комплекс на слепите. Басейнът и друг път е бил много добро футболно игрище, защото топката (консервната кутия) не можеше да напусне неговата територия и да създаде сериозен проблем при издирването ѝ. Но за беда, часове преди дългоочаквания мач, беше повалило и на дъното на басейна, особено в единия му край, имаше малко вода. За да се използва басейнът за нашите футболни цели, тази водичка трябваше да се изгребе, което криво-ляво и се направи. Но ние от публиката все пак чувахме как вратарите шляпат долу в басейна. Софийският отбор се състоеше от студенти и работници от софийския "Успех". Той тогава включваше Петър Стайков, Петър Войнов (вратар), Иван Митин, Цветан Ангелов и Георги Вукадинов - Малкия Мук, припомня ми Петър Стайков. По спомени на Петър Стайков през този период са се състояли 3 или 4 футболни срещи между тези два отбора. При една от тях, случила се през май 1973 г. на стадион "Септември", те дори са играли с истинска звънтяща топка.

Като всяко проучване, изцяло осланящо се на спомени, а не на документи, и в настоящия ми текст ще има някои непълноти и дори неточности, макар че изложените тук факти съм се опитвал да ги проверявам доста прецизно посредством разказите на няколко души за дадено събитие. А на някои от описаните събития аз самият съм свидетел, наблюдател и дори участник в тях. Ще се радвам, ако с тези мои няколкомесечни занимания съм осветлил донякъде едно явление, за което по-широката читателска аудитория знае малко или почти нищо. Надявам се, че тази статия може би ще отключи у някои читатели спомени по темата и ще ги провокира да споделят нещо любопитно.

Ангел СОТИРОВ

АБОНИРАЙТЕ СЕ Уважаеми читатели,

Започна абонаментната кампания за изданията на ССБ за 2013 година.

За да направите своя абонамент, вие можете да се обърнете за съдействие към председателите на РСО и ТСО.

Абонаментната кампания за 2013 година ще продължи до 15 декември!

Абонаментът за списание "Зари" на зрящо става само в пощенските станции. Каталогният номер на сп. "Зари" е 1322. Абонаментът за цялата година е 6 лева.

Краен срок - 15 декември 2012 г.!

През 2013 г. ще излизат следните брайлови списания:

"Зари" - 12 книжки, цена - 6 лв.

"Кръгозор" - 12 книжки по 30 хил. знака, цена - 4.80 лв.

"Спортен преглед" - 12 книжки по 30 хил. знака, цена - 4.80 лв.

"Женски свят" - 6 книжки по 60 хил. знака, цена - 4.80 лв.

"Вариант" - 6 книжки по 30 хил. знака, цена - 2.40 лв.

"Светулка" - 6 книжки по 60 хил. знака, цена - 4.80 лв.

"Минерва" - 6 книжки по 60 хил. знака, цена - 4.80 лв.

През 2013 г. дискът с говорещите списания "Знание", "Съвременност", "Домашен съветник", "Литературен калейдоскоп", "Зари" и политическото списание "Наблюдател" ще излиза всеки месец. Информацията на диска ще е в обем средно около 20 часа.

Годишният абонамент е 8 лева за 12 броя CD.

Моля, включете се в списъците за абонамент при председателите на РСО и ТСО или ни изпратете писмо за индивидуалния ви абонамент, което да съдържа трите ви имена и пълния ви адрес, както и имената на списанията, за които желаете да се абонирате.

Парите за брайловите издания и за диска с говорещите списания можете да преведете на банковата сметка на Съюза на слепите в България - СЖ "Експресбанк" АД, клон София, банкова сметка - BG15TTBV94001521039947, банков код - TTBBVG22.

Сумите могат да се внасят и директно в касата на ССБ в сградата на ЦУ.

Писмата, списъците с абонатите за брайловите и говорещите списания - имената и адресите, както и номерата на квитанциите, изпращайте на адрес:

1309 София, ул. "Найчо Цанов" № 172,

до редакцията на сп. "Зари".

Краен срок - 15 декември!

Уважаеми читатели,

Започна и абонаментът за книги на CD за 2013 година.

Абонаментът за полугодие е 15 лв. за 15 диска, а за цялата година - 25 лв. за 30 диска.

Парите за абонамент можете да преведете на банковата сметка на Съюза на слепите в България - СЖ "Експресбанк" АД, клон София, банкова сметка - BG15TTBV94001521039947, банков код - TTBBVG22.

Сумите могат да се внасят и директно в касата на ССБ в сградата на ЦУ.

Имената и адресите, както и номерата на квитанциите, изпращайте на адрес:

1309 София, ул. "Найчо Цанов" № 172,
до Централната фонобиблиотека на ССБ.
Телефон за справки: 02/812 70 44.
Краен срок за абонамент - 15 януари 2013 г.

И през 2013 г. Звукозаписното студио ще ви предоставя услугата сами да избирате предпочитаните от вас книги. Цената за CD с избрани от вас произведения е 3 лева, като желаещият заявява кои точно книги да му бъдат записани. Тази услуга се предлага в течение на цялата година и не е обвързана с абонамент.

ГОДИШНИНА 100 години Съюз на слепите и слабовиждащите в Германия

С тези редове бих искал да поздравя съвременните дейци на тази организация. Покланям се пред делото на много хора, които в миналото са изграждали социалния и културен живот на слепите в най-голямата страна от Европейския съюз.

Будни дейци още през 1876 г. основават първата местна организация в Берлин. Те се борят за равностойни права в обществото. Идеята се разнася в цяла Германия. На 23 юли 1912 г. е основан Съюзът на слепите. През 1933 г. той става Райх-организация на слепите в Германия. След Втората световна война от руините възкръсва организацията за взаимопомощ на слепите от западната част. През 1957 г. инициативни комитети на слепи основават Съюза на слепите на ГДР. Тези организационни форми са предшествани преди повече от век и половина от учебните институции в градовете. Такива са съществували в Берлин, Магдебург, Хале, Лайпциг, Хамбург, Дюрен и на други места. Основана е Централната библиотека на слепите в Лайпциг, а след нея и Северогерманската библиотека в Хамбург.

В момента петнадесет библиотеки се обединяват в сдружението "Медибус". На разположение на читателите са повече от 100 000 заглавия в брайлов, говорещ и дигитален формат. С различна периодичност се предоставят в същите формати повече от 200 вестника и списания. Те се издават на национално и локално ниво.

Изключителни заслуги за делото на слепите в Германия имат много личности. Сред тях е професор Карл Щрел. Той е бил моряк, ослепява като химик. Учи във "Филипс университет" в Марбург. Щрел основава един от най-големите образователни комплекси за слепи в света в този град. Много военни изгубват зрението си след Първата световна война и това подтиква мнозина цивилни слепи да ги обучават в начална рехабилитация. Така възникват и първите центрове, където те се учат на мобилност, ориентиране и ползване на полезни умения за бъдещия си живот. Комплексът в Марбург обхваща интернати за деца и възрастни и гимназия на името на Карл Щрел. В комплекса функционира отдел към университета в града, който подготвя икономисти-бакалаври. Там е разположена издателска къща и работилница за печатни машини на релефен шрифт.

Още с основаването си немският съюз извоюва от държавата определени права за закрила на своите членове. На преден план е поставено професионалното образование и осигуряването на работни места. Голям успех представлява въвеждането по законодателен път на добавката за слепи, която им се изплаща от 1932 г. Тя се получава независимо от дохода. В днешно време, поради финансовата криза, една голяма част от федералните провинции са променили правилата и са намалили размерите на получаваната добавка. Това е причината много от провинциалните организации, както и тези на национално ниво, да организират протести срещу законодателните промени.

С идването на Хитлер на власт се въвежда изискване да се стерилизират задължително слепите, които имат наследствена слепота. Целта е била прочистването на немската раса от болести. Със специален закон след Втората световна война Федералната република и ГДР са изплащали компенсации на мъжете, които са претърпели това насилие.

Преди войната популярен функционер е бил Ф. Фогел. Особено място в историята на организацията има Рудолф Кремер. Той се е борил за демократизъм в организацията и против фашистката власт. Бил е преследван. В продължение на 24 години след войната д-р Алфонс Готвалд възстановява организацията и прилага съвременни методи в областта на рехабилитацията и интеграцията. След него имат заслуги Хорст Щолпер, Густав Добрава, Херберт Демел. Най-силната личност в източната част на Германия е бил Хелмут Пилаш. Той е известен и в международните среди като генерален секретар на Европейския комитет за благополучие на слепите и като пръв председател на ИБСА.

Образованието и социалните грижи на слепите в Германия винаги са били образец в дейността на българските институции. Проф. Иван Шишманов е командировал Стойчо Донев да проучи опита на немските училища за слепи. След Първата световна война в Германия са изпратени ослепели български офицери. В продължение на година те са обучавани да бъдат самостоятелни и са подготвяни за новия им живот. Един от тях беше майор Илия Минков. Той е син на възрожденца Тодор Минков. Жени се за германка и след завръщането си става секретар на Дружеството за покровителстване на българските слепи. Заедно с академик Пашев построяват сградата на ул. "Найчо Цанов" 172. По немски образец Минков прави център и работилница за професионално обучение. Същевременно е бил преподавател в Института за слепи по стенография. Благодарение на него аз получих знаците на немския краткопис, който по-късно се реформира и усъвършенства. Академик Петко Стайнов, композиторът Николай Бехтерев и други слепи са учили в Германия. Братът на поета Теодор Траянов - Траян Тъмен, също е посещавал курсове в тази страна. В началото на 30-те години той е бил единственият сляп с куче-водач в София.

В българската педагогическа практика все още ще срещнем примери на взаимствани методи на обучение и прилагане на брайлови знаци от Германия. От значение са знанията и контактите на слепите есперантисти от миналото. Чрез международния език есперанто те са чели списания и друга литература за образованието и живота на слепите в тази страна.

През шейсетте години аз съм получавал списания на немски език. Петко Стайнов и Илия Минков са ми давали западногерманското брайлово списание "Die Blindenwelt" ("Светът на слепите"). След запознаването ми с Хелмут Пилаш през 1967 г. получавах списанието "Съвременност" - орган на Съюза на слепите и слабовиждащите в ГДР. Станах познат с неговия главен редактор д-р Томас Николай. След обединението на Германия списанието запази това си име и стана официалния орган на организацията на слепите и слабовиждащите в Германия.

През 1972 г. имах шанса да посетя Федералната република. Тогава се запознах в Бон с д-р Алфонс Готвалд. В Центъра за сляпо-глухи в ХанOVER и след завръщането ми в България имах писмена връзка с директора му д-р Баске и с ръководителя на местната организация и предприятие г-н Мархауер. Те отдавна напуснаха този свят. В момента ръководител на това предприятие е новоизбраният президент на Европейския съюз на слепите г-н Волфганг Анкерман. Благодарен съм на дружеството на слепите интелектуалци, които продължават да ми изпращат на диск списанието "Хорус".

Преди промените от 1989 година ние сме доставяли помощни средства както от източната, така и от западната част на Германия. Първите модерни печатни машини на брайлов шрифт са закупени от Марбург. Години наред е купуван специалният брайлов картон от ГДР. В продължение на четири десетилетия са разменяни делегации от ръководители, експерти и спортни групи от двете страни. Предимно са доставяни образци и високо технологично оборудване за брайловия печат, съюзното студио, както и за ползване на технически помощни средства у нас.

През месец септември 2011 година в Лайпциг се състоя Световният брайлов конгрес, на който участваха и български представители. Читалището на слепите "Луи Брайл" поддържа контакти с Централната библиотека за слепи в този град, както и с библиотеката в Хамбург.

Юбилейните тържества обхващат много прояви. През месец юни се състоя голям фестивал на името на Луи Брайл. Повече от 200 участници изпълняваха музикални творби, показваха различни изкуства, мериха сили в спортни състезания.

Стогодишнината се отбеляза под патронажа на федералния президент г-н Йоахим Гаук. Централното

тържество ще бъде в Берлин на 26 октомври тази година.

Ние пожелаваме на ръководството и членовете на Съюза на слепите и слабовиждащите в Германия нови успехи и ползотворно бъдеще!

Спас КАРАФЕЗОВ

ИЗ ЖИВОТА НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ Добрич

На безсмъртните от Шипченската епопея

На тях членовете на НПО "ХобиСклуб" посветиха един ден, изпълнен с много спортни прояви и емоции.

Точно в 10.00 ч. два микробуса ни отведоха в прохладата на "Дъбовете" - гориста местност край Добрич.

С мегафон в ръка ръководителят Иван Тодоров разясни регламента на спортните игри и възложи на Веселин Михайлов да ръководи спортните прояви - ободрителна гимнастика, игра с волейболна топка, "садене на картофи", скачане с чувал, дърпане на въже, дартс, федербал и др.

Неописуема беше радостта, че сме заедно, че игрите бяха подходящо подбрани, че сред нас бяха две рожденици - Иванка Боянова и Радка Стефанова.

Въпреки че игрите нямаха състезателен характер, всеки се стремеше да даде максимума на своите възможности.

Спортните прояви приключиха със спомени от детството с игрите "Бели пеперудки, къде отлетяхте" и "Отвори, Кралю, порти".

Кратка пауза и се отправихме към ресторант "Дъбовете", където тихата възрожденска музика ни предразположи към стиховете на Иван Вазов, рецитирани от Данчи Тодорова и Станка Жулева, и словото на Иван Тодоров за събитията от Шипченската епопея.

Последваха поздравии към рождениците - подаряване на цветя, пожелания за здраве от колегите и почерпка с парче топла пита и чаша бира.

Така измина още един пълноценен ден за членовете на "ХобиСклуб", наситен със съдържание и емоции.

Иван ТОДОРОВ

Димитър Грудев гост на "ХобиСклуб"

Сред летните горещини на членовете на НПО "ХобиСклуб" гостува писателят от Варна Димитър Грудев. Той беше посрещнат радушно от председателя Иван Тодоров и членовете на клуба с песента "Добруджа", по текст на краеведа Веселина Малчева.

Майсторът на късите разкази Димитър Грудев представи пред аудиторията последните си произведения.

Със своята изразителност, хумористичен акцент и актуалност той прикова вниманието на присъстващите.

Димитър Грудев - почетен член на клуба, подари своя стихосбирка на приятелите си от "ХобиСклуб", от която бяха прочетени някои от стиховете му.

Свои летни случки споделиха Валерия Урсова, Магда Благоева и Йорданка Костадинова. Събитието приключи с песни и пожелания за нови срещи.

Иван ТОДОРОВ

Среща с президента Плевнелиев

На 16 юли в Добрич кметът на града Детелина Николова представи неправителствената организация "ХобиСклуб" на президента на страната Росен Плевнелиев.

В разговора си с държавния глава председателят на "ХобиСклуб" Иван Тодоров сподели моменти от живота на организацията, както и гражданските си позиции по наболелите социални въпроси. Отличен бе фактът, че дейностите на "ХобиСклуб" се осъществяват не чрез субсидии от държавата, а от разработени проекти. Окуражаващ и похвален бе отговорът на г-н Плевнелиев: "Поздравявам Ви за силния дух и куража, който вдъхвате! Аз съм с Вас!".

Иван ТОДОРОВ

Кюстендил

Отборът по спортна табла на СКХУ "Пауталия спорт-2005" втори в Силистра

От 12 до 14 юли в Силистра се проведе турнир по спортна табла за купа "Доростол". В него взе участие и отборът на СКХЗУ "Пауталия спорт -2005" Кюстендил в състав Никола Баджаков, Методи Харалампиев и Динко Даскалов - капитан. Групата на нашия отбор беше водена от Венцислав Анакиев.

В състезанието взеха участие представители на 10 спортни клуба за хора с увреждания от цялата страна. Турнирът се проведе по системата на елиминациите, без отпадане в 5 кръга. Нашият отбор спечели второто място в много силна конкуренция, като в индивидуалното класиране нашите състезатели заеха съответно Никола Баджаков - 5-о място, Динко Даскалов - 8-о, а Методи Харалампиев - 17-о място.

След приключването на турнира взехме участие и в представената ни демонстрация по шоудаун, където всеки, който пожела, можа и да поиграе този интересен и нов за нашата страна спорт. Отидохме и на организираната екскурзия до биосферния резерват Сребърна, където разгледахме музея и езерото. По-късно през деня някои от състезателите от отборите на СКХЗУ "Пауталия спорт-2005" Кюстендил, СКИ "Витоша" София, "Светлина" Шумен и домакините на събитието от "Доростол" Силистра се разходихме до град Кълъраш в съседна Румъния.

Така завърши едно много добре организирано мероприятие. Искам да изкажа благодарностите си на председателя на спортен клуб "Доростол" Добромир Удрев за добрата организация на всичко около самия турнир - настаняването и пребиваването ни, както и за радушното посрещане.

Динко ДАСКАЛОВ

Бургаски вечери край Клептуза

Жегата и дъждът не успяха да стопят жаждата за приключения на групата от РСО на слепите Бургас. Дългият път с влака и теснолинейката ни сблужи и постави началото на нови приятелства.

Дъжд и слънце се бореха за вниманието ни над езерото "Клептуза". Възможностите за различни развлечения бяха използвани пълноценно - част от нас се изкачиха до параклиса "Свети Илия", други се повозиха на водните колела, трети се полюбуваха на красотата на езерото и околните гори сред фолклорния интериор на ресторант "Клептуза".

Следващият ден от престоя ни във Велинград бе посветен на патрона на града - партизанката Вела Пеева, с посещение на музея, посветен на нея.

Град Батак и язовир Батак бяха следващите дестинации от културно-туристическата програма на групата. Времето, отпуснато за разглеждане на забележителностите в това емблематично за национално-освободителната ни борба място, се оказа недостатъчно за най-любопытните.

Преклонение и страхопочитание, удивление и уважение се смесиха в душите на онези, които за пръв и не за пръв път видяха прочутата с историята си черква "Света Неделя", приютила за кратко по време на Априлското въстание двеста жени, деца и старци. Фактът, че доскорошната костница вече е действащ православен храм ни позволи не само да чуем беседата на екскурзовода и да докоснем стените на светинята, но и да запалим свещи за упокой на душите на загиналите и за здраве на близки и приятели. Най-смелите обиколиха с моторна лодка язовир "Батак". Останалите се насладиха на прекрасната гледка към водната шир и острова от уютните крайбрежни заведения.

Доиде ред и на най-трудната точка от туристическия маршрут на групата - Вазова поляна, която привлече с типично бургаски магнетизъм и опитни туристи от Пловдив, Варна и Русе. Хиляда и стоте метра надморска височина, изкачени по брега на планинска река, се оказаха поредното преодоляно предизвикателство от групата ентузиаста, която достигна до едно от любимите места за отдих на В неделята преди отпътуването бе посетена църквата "Света Богородица". Отидохме и на неделния пазар за последни сувенири и покупки за спомен от тази незабравима почивка, организирана от РСО и ТСО на слепите Бургас с ръководители Бинка Монева и Димитрина Тодорова.

Много смях и веселие имаше и край двата басейна, и по стаите на хотел "Витоша", чийто екип за пореден път заслужи нашата признателност.

Калина ВЕРГИЕВА

МЕЖДУНАРОДЕН ОПИТ "Фар на слепите" свети в Атина

В един от тихите и спокойни квартали на гръцката столица - Калитеа, се намира сградата на "Фара на слепите". Така го наричат слепите гърци, но това всъщност е Център за социална рехабилитация и интеграция на хората с увредено зрение от цялата страна. Този център се управлява от специална

асоциация, призната от Министерството на здравеопазването и социалните грижи на Гърция като сдружение с нестопанска цел, предоставящо социални услуги. Асоциацията е създадена по частна инициатива през 1946 година. Тя се ръководи от 11-членен съвет на директорите. Всички избрани членове на управителния съвет, както и директорът, са доброволци и се избират от членовете на Асоциацията.

"Фарът на слепите" в Гърция има за цел:

- а) социална интеграция на незрящите хора (слепи, слабовиждащи, сляпо-глухи);
- б) премахване на последиците от слепотата;
- в) развитие на техните умения, способности и таланти до по-висока възможна степен, за да успеят в своята професионална и социална рехабилитация;
- г) предоставяне на социални услуги за хора с увредено зрение, независимо от тяхната възраст, особено за сляпо-глухите и техните семейства;
- д) проучване на възможностите и средствата за разширяване на интелектуалното и образователното ниво на хората с увредено зрение;
- е) обществена информираност за възможностите, както и трудностите, с които се сблъскват в ежедневието си хората с увредено зрение;
- ж) изучаване и изследване на проблемите на слепотата.

"Фарът на слепите" обслужва всички гръцки граждани с увредено зрение в Гърция, Кипър и в чужбина. Тази организация предоставя услуги на 3000-4000 души с увредено зрение годишно. За да постигне целите си, "Фарът на слепите" в Гърция осъществява следните дейности:

1. Защитени работилници за производство на четки и метли - единствени по рода си в Гърция. Незрящи и слабовиждащи хора, мъже и жени, са заети, получават възнаграждение и са осигурени в съответствие с изискванията на закона. Тъй като повечето от тях не притежават подходящо образование, те не разполагат с възможност да работят другаде. Тук всеки работник преминава обучение по цялата производствена линия, за да може да се включи и в други позиции в съответствие с поръчките. Производството покрива нуждите на въоръжените сили, органите на местното самоуправление, болници и други обществени и частни организации.
2. Металообработващо звено в Гърция. Със своето модерно оборудване и добре обучен персонал звеното успява да получи поръчки на въоръжените сили, обществената електрическа компания, обществени и частни организации и фирми. Звеното за обработка на метал участва в конкурси за обществени поръчки, тъй като не е защитена работилница. Потенциалът на звеното е забележителен поради положителния управленски опит и високата интелигентност на неговия директор г-н Георгиос Каркулиас, който е сляп и е носител на награда от Атинската академия за своята дейност през декември 1996 г.. От 90-те години до днес повече от 200 души с увредено зрение са работили тук и са получили пенсия за инвалидност, за която в Гърция се изисква минимум 15 години трудов стаж.
3. Център за брайлов печат. Центърът за брайлов печат е оборудван със съвременни компютри, скенери и брайлови принтери. Той произвежда гръцки и чуждестранни книги - художествена литература, детски книги, образователни книги за всички степени, езикови учебници, чуждестранни книги, книги за византийска музика, както и книги за университети, като например закони, кодекси и др. Могат да се печатат на брайлов шрифт и книги, и други печатни материали, поръчани от незрящите граждани, и тази услуга е безплатна, както и всички услуги, предоставяни в Центъра. Освен книги се отпечатват две месечни списания на брайл: едно за възрастни - "Фарос" и едно за деца - "Анеми". Списанията се изпращат в цяла Гърция и Кипър. Обсъжда се идея за ново списание на брайл за възрастни, което да публикува материали по различни медицински и технологични въпроси.
4. Говорещо студио.

Студиото е напълно оборудвано и произвежда научна и художествена литература, гръцки и чуждестранни книги, на касети и компактдискове. Двама четци, работещи във "Фара за слепи" на постоянни договори, четат, записват, копират и предават говорещи книги на членовете на организацията. Има налични повече от 2500 заглавия на книги.

Този отдел се подкрепя и от група доброволци.

5. Библиотека за заемане на брайлови или говорещи книги.

Всички научни и художествени книги са достъпни за слепите хора в цяла Гърция, Кипър, както и за гърците, които живеят в САЩ и Австралия.

Брайловата библиотека е единствена в Гърция. Тя се състои от 3500 заглавия. Включва древногръцки автори, научни, литературни, музикални книги, транскрибирани на брайлова азбука, както и собствени брайлови книги, написани от известния сляп пианист Георгиос Темелис и от известния сляп византийски учител по музика Димитрис Христофидис.

6. Социални услуги и социални дейности. Консултации и психологическа подкрепа за хора с увредено зрение, новоослепели възрастни хора и техните семейства.

Целта на тази служба е да дава информация за правата на социално подпомагане и други придобивки, както и да помогне за решаването на лични въпроси като намирането на ново жилище и така нататък. Провеждат се също и други дейности за отдых чрез организиране на екскурзии, посещения на музеи, театрални постановки и др.

Освен това основна задача на тези служби е правилното информиране на обществеността, както и на специалистите в различни области на живота като социолози, социални работници, психолози, лекари-офтальмолози, детски лекари и т.н. Целта се постига чрез изнасяне на публични беседи за спецификата на проблемите, трудностите и възможностите на хората със зрителни увреждания, които се провеждат в различни клубове за възрастни хора, училища, старчески домове, учредения на местните власти и болници. С тези беседи за правилно информиране на обществеността се постига по-добро общуване с хората със зрителни увреждания и по-пълноценното им приемане от страна на обществото.

Социалните дейности се организират от социалния работник и социалния консултант. Те се подкрепят от екип доброволци, който се състои от млади хора, слепи и частично виждащи, които участват в дейностите на тези служби.

7. Групи за взаимопомощ.

Групите се създават по интереси от доброволци и екипа на Центъра. Екипът е обучен да работи съвместно с доброволци и други социални центрове на слепи и техните организации. Всички заедно организират различни развлекателни събития, които са предимно образователни и забавни.

8. Работилница за керамика и скулптура.

Тя е основана през 1990 г. и дава на хората с увредено зрение, сляпо-глухите и особено на хората със зрителни и други увреждания възможността да развият своите осезателни и творчески способности, което води до по-висока самооценка и социално интегриране. Всички участници в обучението са все по-уверени и се изправят пред проблемите си с повече оптимизъм.

Тази програма се води от учител по керамика, който е преминал специално обучение за арт-терапия и е придобил всички специфични знания, за да се справи с различните случаи, с които трябва да работи. Произведенията на курсистите са експонати на различни изложби и галерии.

9. Обучителни дейности.

- Компютърни курсове.

Съвременните технологии предполагат обучение за работа с персонални компютри както на млади хора и ученици, така и на професионалисти като адвокати, учители, социални специалисти и др. Компютърните курсове се радват на голям интерес още от самото си начало през 1992 година. Те дават възможност за осмисляне на живота и контактите чрез интернет, ползване на говорещи програми за четене на вестници, списания и книги, самостоятелно ползване на банкови сметки и други. По този начин се постига самостоятелност и независим живот. Учебните материали се отпечатват на брайлов шрифт.

- Курсове за византийска музика.

Зрително затруднени младежи се обучават на византийска музика, за да могат преди всичко да работят като певци в църковни хорове и на второ ниво да станат специалисти по национална византийска

музика. По този начин им се дават две възможности за професионална реализация, както и се осигурява разпространение на знанията за византийската музика. През предходните години сред хората със зрителни увреждания са се обучавали и много велики певци от църковни хорове, както и музикални преподаватели и известни традиционни музикални певци. Днес също има много хора със зрителни увреждания, които изпълняват византийска и традиционна музика и са добре познати на гръцката общественост. □

- Курсове по музикални инструменти.

Хора с увредено зрение се обучават да свирят на много различни музикални инструменти като пиано и китара, както и на национални инструменти като бузуки.

Курсовете по пиано се водят от г-н Янис Понтикис - член на управителния съвет.

- Курсове по гимнастика и традиционни танци.

Гимнастиката за възрастни със зрителни увреждания се провежда два пъти седмично с подкрепата на община Калитеа. Също така традиционни курсове за танци се провеждат веднага след гимнастиката. Има много желаещи за курсовете, които трябва да се увеличават, за да могат и хора с увредено зрение от всички възрасти да се включат в тях. Това е най-подходящото място, тъй като има много трудности, които пречат на хората с увредено зрение да ходят в други фитнес зали и да се учат на традиционни танци. □

- Семинар за ресни и кошничарски изделия.

Този семинар дава на хората с увредено зрение възможност за упражняване на творческа професия. Тя се практикува в домашни условия и е подходяща за хора над 40 години. Техните творби са изложени в специални изложби.

- Курсове по чужди езици (английски, италиански, френски).

Курсовете се водят от сляп учител, който говори на 5 езика. Резултатите от работата му са изключително добри.

10. Анимационна зала.

Това е едно място за срещи на хората със зрителни увреждания от всички възрасти, както и на техните приятели.

Те се събират на всеки 15 дни и организират много културни и развлекателни събития - беседи, концерти и др.

11. Осезателен музей.

Той е основан през 1984 г. и дава възможност на деца и възрастни с увредено зрение от цяла Гърция и от чужбина да възприемат чрез докосване големината и богатството на наследството от древността. В музея са изложени статуи и макети на по-известните сгради в древна Атина с надписи на брайл до всеки експонат. Това прави музея достъпен за невидждащите хора.

В осезателния музей функционират много добре образователните програми за децата от 7 до 14 години. Целта на програмата е от една страна проучване на античната гръцка цивилизация, а от друга страна да са информирани и активирани за подпомагане на хората със зрителни увреждания.

Осезателният музей получи Европейската награда за музей през 1988 г. сред 80 други европейски музеи. По рода си той е един от 4-5 такива музеи по целия свят. Всички експонати са точни копия на експонати, изложени в много други гръцки музеи.

"Фарът на слепите" в Гърция от 1946 г. полага големи усилия и подкрепя слепите, слабовиждащите и сляпо-глухите хора от всички възрасти.

Той основава първото училище за телефонни оператори през 1954 г. и по време на своите 30 години работа повече от 1200 души със зрителни увреждания са били обучени и са намерили своята професионална реализация.

В същото време много други хора със зрителни увреждания, които периодично са посещавали други образователни програми във „Фара на слепите“, са също така професионално интегрирани или са подобрили качеството на всекидневния си живот.

"Фарът на слепите" се стреми да разширява своите програми и дейности и в други градове в Гърция като Солун, Янина, Волос, Патра, Ираклион, с цел всички услуги да бъдат предоставяни на хората, които нямат достъп до Атина.

Друга основна цел на организацията е социалният отдел да работи за обслужване и подпомагане на

колкото е възможно повече самотни и изолирани хора със зрителни проблеми, които живеят без помощ или грижи от страна на техните роднини.

От самото си основаване "Фарът на слепите" се старее да създава нови възможности и да открива нови хоризонти за слепите и слабовиждащите хора.

Веселина СТОИЛОВА

ОЧЕРК Великолепен бас и световноизвестен есперантист

Ангел СОТИРОВ

Снимка: Милен ЙОРДАНОВ □□□□□□□□

Точно преди половин век, през месец март 1962 година той изпълнява солистичната партия на песента "Денят на свободата", по стихове на Слав Христов Караславов и музика на току-що завършилия Музикалната консерватория Стоян Бабеков, който само след няколко дни - от първи април същата година, ще започне работа в хора на слепите като втори диригент. По това време в Професионалния хор на слепите пее изключителният бас Христо Маринов, лауреат на Димитровска награда. Но на една почивка в село Долна баня музикологът Бабеков решава да даде солото на тази песен на 24-годишния Стефан. Младият бас напълно оправдава доверието и се справя отлично. След време тази песен със солист Стефан Паскулов ще бъде записана в Българското национално радио.

Според маестро Бабеков музикалните педагози на Стефан Паскулов са Катя Спиридонова, Христо Бръмбаров и Борис Христов. Съществувала е дори някаква възможност Стефан да специализира при Борис Христов за по-дълго време в Италия. Възможност, която за голямо съжаление на Стефан и на неговите фенове не се реализира поради не съвсем перфектните отношения на нашата страна тогава със Запада. Някои от нас може би многократно са се наслаждавали на "Куплетите на тореадора" из операта "Кармен" на Жорж Бизе, "Рондо на Мефистофел" из операта "Мефистофел" от Ариго Бойто, арии из операта "Дама Пика" на Пьотър Чайковски и много други в интерпретация на нашия талантлив изпълнител. Тази година се очаква Националното читалище на слепите "Луи Брайл 1928" официално да издаде двоен музикален диск на Стефан Паскулов.

Почти половин век Стефан е и активен есперантист. Може би Световният конгрес на слепите есперантисти, проведен в София през лятото на 1963 година (в който и аз самият имах удоволствието да участвам), в чиято културна програма взе участие Професионалният хор на слепите, приобщава Стефан към есперантското движение, отключва у него пориви за пътешествия в други държави. Заедно с Таня Милева, друга световноизвестна невиждаща есперантистка от близкото минало, и Султанка Минева младият солист започва да участва в световните конгреси на слепите есперантисти, в чиито културни програми той и Султанка изпълняват популярни оперни арии. Дори в Римини, Италия и Стокхолм Стефан Паскулов и Султанка Минева имат концерти не само за есперантисти и тамошните зали се пълнят и от неесперантоезична публика. Първият световен конгрес на слепите есперантисти извън България, в който Стефан участва, е конгресът, състоял се в Будапеща през лятото на 1966 година, а вторият - този, който се провежда в Хелзинки през 1969. Отново тройката е същата - Таня, Султанка и Стефан. Понякога към тяхната група се присъединява и друг известен есперантист и утвърден наш музикант - маестро Михаил Карамихайлов (дългогодишен главен диригент на Професионалния хор на слепите), и тройката се превръща в четворка. Тези четирима щастливци твърде често успяваха да гастролират на Запад и то в годините на Студената война, далеч преди

прословутото разведряване. Много слепи есперантисти от Америка, Европа и Азия, представители на по-зрелите поколения, познават Стефан, спомнят си неговия дълбок басов глас, аплодирани са негови изпълнения. Ние, участниците преди пет години в Световния конгрес на слепите есперантисти в курорта Албена, имахме щастливия случай за последно да се насладим на живо на неговия певчески талант. Там той подари на много участници музикален диск с негови изпълнения.

Като истински артист Стефан има две съпруги - Бонка и Иванка, разбира се, в различно време. Тези негови съпруги са му дарили прекрасните му синове - Юрий и Милен. До всеки успешен мъж винаги е стояла една жена. Несъмнено, за Стефан тази жена е Ваня - цели три десетилетия тя е негова муза и надежден бял бастун, прилежна работничка и мъдра съветничка, неуморен шофьор и добронамерен критик.

Талантливият солист е също и умерено успешен предприемач. Почти половин век Стефан притежава малка фирма, предлагаща различни стоки. Така той се нарежда твърде близо до най-успешните софийски слепи търговци Николай Боев и Добри Димитров. Стефан също е бил понякога и обикновен продавач-консултант в своето предприятие, но най-вече работи в него като управител и снабдител, а втората му съпруга Ваня години наред усърдно си вади хляба там като продавачка и шофьор. С търговските си занимания той донякъде сякаш опровергава прословутия мит, че уж хората на изкуството не са особено прагматични. Може би и по отношение на това последно твърдение Стефан да дава също някакви солидни доказателства, които засега поне не съм изяснил добре. Но дори да се окаже, че не е чак толкова практичен (издънката му с "Лайф чойс"), той като човек на изкуството изглежда има право и на такива гафове.

Стефан е роден в крайдунавското село Остров на 10 август 1938 г. Загубва зрението си още на 7-годишна възраст при изключително неприятна, но същевременно и много показателна за онези военни и следвоенни времена, злополука. Три момчета от неговото родно село, сред които и той, намират бомба-играчка, пусната от англо-американските бомбардировачи на път за румънските рафинерии. Тези самолети от антихитлеристката коалиция са имали практиката да разпръскват, освен позиви на български и румънски език, също и бомби-играчки, които да травмират населението и да накажат чрез тези не съвсем хуманни средства царство България, което доста дръзко и самонадеяно обявява война на техните велики държави. Децата се опитват да изследват находката си, удряйки я с камък. Точно този смел изследовател с камъка, може би най-малкият от всички, е Стефчо. Така той жертва очите си и три пръста от дясната си ръка в името на това проучване и става една от милионите жертви на Втората световна война. След завършването на Училището за слепи "Георги Димитров" Стефан Паскулов, въпреки сериозните увреждания на дясната си ръка, започва работа като кошничар във варненското предприятие на ССБ, където работи десетина месеца, вероятно за по-голяма пенсия (заплатите на кошничарите са тогава доста по-големи от тези на артист-хористите). През 1957 г. се премества в кошничарския цех на софийското предприятие, но веднага след своето пенсиониране (1961 г.) Стефан е назначен за артист-хорист в Професионалния хор на слепите, където повече от три десетилетия е изявен солист.

Стефан Паскулов се пресели доста внезапно и сякаш малко прибързано в по-добрия свят, без дори да навърши 74 години, след тридневен престой в софийската Трета градска болница. Ние, неговите приятели, колеги, съидейници и почитатели на големия му музикален талант, дълбоко скърбим поради неочакваната загуба!

СРЕЩА Двама

Продължение от брой 7-8

Виждаше кадри от Афганистан по телевизията, виждаше бе децата и живота там. Боян беше решил твърдо да отиде с поредния контингент. Чела беше за престрелки, за талибаните, частично за онова, което се е случвало, докато руснаците са били там. Изплаши се и увещава дълго Боян да не отива в Карлово, да не се готви с контингента, да не отива, защото там не се расте, не се става мъж, дори в звание. Не, не и не, упоритостта му бе безгранична. Никакви доводи той не чуваше. Решил беше, че мястото му е там, че друг път за израстване няма, че това е доброто за тях. Само търпението трябва да бъде голямо. Елина плака, моли се, молеше, не, не и не.

Боян отиде в Карлово на подготовката и беше убеден, че ако връзката им е истинска, тя в крайна сметка ще го разбере.

- Само военен ли? Само това ли можеш да работиш? - попита го тя, преди да се разделят. - В оръжието ли се състои мъжкото?

- Вярно ли е? - чу тя гласа му, но беше вече укротен, мек, ненастоятелен.

- Дарина се казва.

- Защо? - още по-тъжно попита той.

- Защото ми е дар, защото ми е от теб... Защото ти не пожела да бъдеш с нас!

- Защото, защото... - той изведнъж повиши глас, но като видя, че тя притисна здраво гръб върху перваза на прозореца, махна с ръка във въздуха. - Пуста да е гордостта! Защо не ми каза?

Елина не намери кураж да му каже. Отговорът не беше лесен. Много пъти беше си задавала въпроса защо постъпи така и след всеки изтекъл ден сама се убеждаваше, че не е сгрешила. Слушаше и четеше новините. Изтръпваше и сърцето ѝ се свиваше от жал, когато чуваше имената на момчетата, които ставаха герои в Ирак и ги връщаха в ковчези. От Афганистан скръбни вестии пристигаха и това обстоятелство в някаква степен облекчаваше сърцето ѝ. Тънка, крадлива мисъл на недоверие винаги се процеждаше в съзнанието ѝ. Не беше сигурна, че всичката истина се изнася на показ, че всичко, което става там, се разкрива в печата.

- Водата извря. Бях сложил за кафе.

Боян скочи и с бързи крачки се загуби зад вратата.

Елина въздъхна с дълбоко облекчение. Нямаше представа какво може да се случи по-нататък, но отчете, че най-тежкото отмина. Дори пред къщата, когато колата спря, бе готова да слезе и да тръгне пеша към центъра в хотела, където се бе настанила. Трудно и беше да го гледа. Години минаха оттогава. Много неща се случиха и точно заради нея майка ѝ и баща ѝ си отидоха след нелепи обстоятелства.

- Заварих "концентрата" на водата! - заобяснява той и тя го видя да влиза в хола с две чинийки и чашки в ръце. - Кафето е с каймак. Сложил съм предварително в чашките захар.

Лицето му беше освежено. Елина веднага разбра, че го е плискал на чешмата.

- Ела! - покани я Боян. - Имаме нужда от кафе. Емоциите само вредят. Моля те, говори ми спокойно. Имам нужда да осъзная това, което ми каза. Дарина... Дар, това е толкова неочаквана вест! Трудно бих могъл да си представя дъщеря си голяма колкото циганчето.

Въпреки че се опитваше да бъде съдържан, да си предава сигурност и увереност, Боян беше неспокоен, вътрешно напрегнат. Като силен плесник прозвучаха думите на Елина, че има дъщеря. Вестта беше толкова зашеметяваща. Тя го постави в състояние, което бе равно на онова, когато бе принуден да се притиска върху мократа земя, потънал до кръста във водата от канала. Атаката бе бързо отблъсната, но още помнеше силата на звука на свирещите край него куршуми.

Елина седна в креслото с гръб към прозореца. Така можеше да вижда в подробности играта на мускулчетата по лицето му.

- Добре, няма да те питам защо избяга, къде се загуби - кажи ми, истина ли е?

Въпросът му закопча погледа ѝ. Гледаха се и Елина осъзна, че е изправена пред стена без изход.

- Може да е глупаво, но бях повече от сигурна, че отиваш на неизбежна смърт. Не можех да проумея каква е твоята цел, за какво отиваш там, кого трябва да спасяваш. Там ли е твоята жена, там ли е твоето семейство? Обикновено когато мъжете отиват на война, защитават своите близки. Бранят своята земя.

Нима тези скали там или, както научавам сега, пясъците в Ирак са твоят роден къс, там са твоите родители, там е историята на рода, там са гробовете на твоите деди? Тръгна за Карлово с такава настървение, че аз се почувствах извън борда, попаднала в бурна, ледена вода. Плувам, силите ми се изчерпват и не откривам на какво да се закача. Последното, което видях, бе леден блок, върху който едва съумях да изтегля тяло, като по пръсти и длани плътта се късаше до кръв.

- Силно! - прекъсна я той, но вече не я гледаше в очите.

Свел бе поглед и наблюдаваше каймака на кафето, който бавно се стопяваше и се изравняваше с нивото на течността.

- Нямах обяснение за какво бе тази упоритост. Само чрез униформата ли можеше да се реализираш? Пак ще ти кажа - там за теб няма място! Това тук не показва благополучие! Не показва, защото тук е студено. Един дом трябва да се топли от двама, от деца. Там отиват авантюристи! Ти не си такъв или поне си мисля, че не си такъв.

Боян вдигна поглед. Очите му бяха помътнели, лицето му сивееше. Сенки тъмнееха под очите му.

- Имаш ли снимка? Мога ли да я видя?

Гласът му беше станал дрезгав. Още не беше пил от кафето. Свари го, пригответи го и през това време блиска студена вода по лицето си. Беше пламнало, гореше - шокът бе толкова силен, че избухна в пожар.

Елина взе дамската си чанта. Дръпна ципа. Измъкна малка тънка книжка, подвързана с прозрачна изкуствена кожа. Подаде му я. После извади дигитален фотоапарат.

- Там са най-важните! Първите и доскоро... Тук, - тя задържа пред себе си фотоапарата - са последните снимки, правени на излет.

Боян издърпа книжката и нетърпеливо я разтвори. Прехвърли бързо снимките. После дълго-дълго ги разглежда. Не бяха много, близо двадесетина. От време на време повдигаше клепачи и оглеждаше Елина.

- Прилича! - беше късият му извод.

Елина се освободи от вцепенението. Разсмя се. Гласът ѝ бе свободен. Смееше се от сърце. Доволна беше, че срещу себе си има недоверчив мъж.

- Все още ми е трудно да повярвам! Красива е... Прилича на теб!

- Да, прилича... - прие тя с лекота извода му. - Винаги, когато се оглеждаш във вода или в огледало, все повече се утвърждава впечатлението, че образът отсреща е твоят. Поне съм сигурна, че аз съм я родила.

- Упрек ли е?

- Не, не! - пресече тя бързо мисълта му. - Не е упрек и нямам никакво намерение да упреквам когото и да било за моята участ или съдба. Всеки сам гради себе си. Циганчето е виновно! Не издържах. Когато ме видя пред кавалджията, се връщах от гробищата. Снощи късно влязох в хотела.

Боян обърна още по два пъти снимките. Вдигна глава и стрелна с укор Елина.

- Трябва да те убия! В този град има позната случка. Родителите на някакъв не му давали да се ожени за момиче - бедна е, сираче, и стигнал до невъзможност, убил нея и детето в утробата ѝ. Оттук лесно ще те изнеса и захвърля в езерото.

- Говориш несериозно! - усмихна се тъжно тя. - Не си толкова смел. Нямах толкова сили!

- Да, защото хвърли вината върху мен! Тръгнал съм заникъде. Върнал съм се отникъде. Трябваше - какво да правя? Да лазя, да летя, да се правя на шут... Там беше моята височина, ръст. Не искаш да го разбереш, защото твоите цифри се редят по таблици и по статии. Моето било глупаво. Тръгнал съм, защото там го няма гробът на дядо...

- Я стига! - прекъсна го тя, готова да се брани на живот и на смърт. - Само твоето е кариера! Само твоето е растеж! Другите, извън твоята професия, гладни ли умират? Тръгна, без да се вслушаш в думите ми, без да се замислиш какво ми е на душата. Можех ли да те очаквам да продължиш да бъдеш рицаря на розата, след като не изслуша аргументите ми? Повече от сигурен беше, че ще те чакам. Кой е този луд да чака смъртник? Какво, генерал ли искаш да ставаш?

- Защо не ми каза, че очакваш дете? - извиси той глас. - Защо не ми каза? Сега ме слагаш върху дъска с гвоздеи и очакваш, че ще се преобрази в йога.

- Бояне, елементарно е! - изстена Елина. - Аз и твоето дете сме тук, твоите родители също. Ето - дом си построил! Това тук е твое! Ти нямаш работа там! Твоето бъдеще, твоят живот е тук. Защо трябваше да

тичам подир теб, след като ти не се замисли какво оставяш?

- Пак този кръг! - с отегчение изпъшка Боян. - Казах, че там съм аз! В академията съм вече. Уча! Трупам знания. Придобих някакъв опит.

- Защо отиваш в Поморие? - изненадващо се досети тя, че той трябва да се подложи на кални процедури.

- Нищо особено! - смотолеве той. - Трябвало за профилактика и там нещо... Ставите на долните крайници... Може да е преумора, защото ходих два пъти в Ирак.

- Сигурен ли си, че е точно така? - усъмни се Елина в думите му. - Дали това, което усещаш, не е следствие на твоето безумие? Чела съм за синдроми у войници, участвали в подобни авантюри като твоята, като преди всичко се е отразило на психиката.

- Хайде да спрем да говорим за това! - предложи той.

Докато слушаше упреците и всичко в него се бунтуваше, осъзна, че с нападки няма да се разберат.

Елина беше станала женствена. Онези нежни по детски черти бяха се изчистили и пред него неочаквано се бе появила друга Елина - красива, зряла. Очите ѝ бяха изчистени от свенливостта, която понякога я правеше недотам уверена и загадъчна. Когато узна, че тръгва за Ирак, Боян успя за двадесет и четири часа да се отдели от състава на батальона и я потърси - да си поговорят, да си кажат някои неща. Два месеца не му се обади. Изключила беше мобилния си или нещо друго ставаше, никакъв знак, никакъв отговор.

- Какво се случи? Къде потъна? Къде изчезна? - попита настоятелно той.

Очакваше да получи отговор на многото въпроси, които деляха двамата на разстояние от шест години.

- Как халката попадна у теб? Сега си спомням, че ходихме да ги поръчаме. Забравил съм. Колко съм глупав! Тогава луднах, защото не те открих и никак не ми е било до халки.

- Забрави, нали? - усмихна се тъжно тя. - Ти тръгна като подгонен от пожар и забрави как си говорехме, че ще живеем занапред. Вече знаех, че съм бременна и не ти казах, защото бях убедена, че това няма да те спре. Ти ни захвърли, както се отръсква от ръка вода на капки.

- Помолих те! - гласът му потрепери - Сигурно искаш да кажа, че си признавам вината. Не съм виновен! Вече ми е трудно да обясня това състояние, но за мен е мисъл, цел, възжеление, сигурност и не зная какво още.

- Ще ми донесеш ли чаша вода?

Боян само кимна, стана и отиде в кухнята. Върна се с чаша и бутилка минерална вода. Наля, приближи я до чашата с кафе и не се върна на мястото си. Пръстите и ръцете му до лактите бяха изтръпнали. Напрежението в него бе огромно. Елина не спираше с упреците си. Правеше го като свредел - навиваше, навиваше и спиралата бавно проникваше в меката плът. Той приклепна и почти коленичи. Очите им се изравниха. Тя върна чашата на масата и стисна устни да не изгърве капката, останала по тях.

Къде си? - изгърва той въпроса си и веднага съжали, защото не беше това, което трябваше да ѝ каже.

- Добре, виновен съм! - С двете си ръце сграбчи нейната. - Няма с какво да излича вината си.

Наистина! Можело е по друг начин да живеем. Не е само пагонът, не са само знаците по него. Да, но нали затова станах военен?

Топлината от ръцете му изведнъж укроти вълненията у Елина. Сърцето ѝ влезе в нормалния си ритъм. Вече не чуваше пулса в ушите си.

Бащата на приятелката ми от гимназията отваряше офис в София. - тихо започна тя да обяснява и леко присви клепачи. - Получих предложение и не се поколебах. Тръгнах и може тогава да е било емоционално, но тук теб вече те нямаше. Скоро баща ми и майка ми ме последваха и го направиха преди всичко заради бременността. Тогава в София работа колкото искаш. Татко бързо се устрои.

Вадеше луди пари. Майка ми по-трудно се съвзе, но аз интуитивно осъзнах, че не трябва да живеем в големия град, в спалните, както казват, а наехме къща в чертите на голямата столица. Нелепата катастрофа е по моя вина, защото те не успяха да привикнат в онази обстановка. И така...

Боян запъна лакът в масата. Говореха си. Всеки беше заел свой ъгъл и гледаше на позицията като на бойно поле - от едната страна с оръжие в атака, а от другата като на мирна демонстрация.

- Може да съм луд! - призна той, дълго след като тя не добави нищо. - Да кажа, че съжалявам - с нищо не мога да върна времето! Ако помоля за извинение - пак същото.

Боян мъчително се изправи на крака и дълго кръстосва хола в разни посоки. Свел беше глава и

премисляше.

- Говорим, говорим, говорим, - спря се той срещу нея - говорим, знам, че е Дарина... Другите имена какви са? Знам, че съм никой, защото съм дошъл отникъде или съм отишъл никъде!

- Дарина Боянова Костадинова.

- Шегуваш ли се? - изравни се той с нея.

Тя повдигна поглед към него.

- Вече не е толкова сложно за името. Сложно е как ще кажем, че баща ѝ има свой живот, има своя цел. Търси и развива себе си в пространство, в което нашите мечти трудно се свързват с неговите.

- Ставай! - изведнъж я сграби той за ръцете и я изправи.

Елина извика от уплаха.

- Не може така! - продължи той, като вече я бе обгърнал през кръста. - Аз съм жив! Детето е мое. Аз съм жив! Нямах право, не може да внушаваш на детето, че с баща му се е случило нещо! Твоята логика не е логика! Твоята мисъл не е мисъл! Аз съм жив...

Той я раздрусваше и не я изтърваше от прегръдката си.

- Трябва да знаеш, че аз съм човек. Моята сила е да бъда енергия. Моята професия е да бъда сила! Ти разбираш ли, че там е моят живот?

- Да! Аз съм само биология за размножаване - пресече тя устрема му. - В такъв случай съм много евтина. Приличам на дреха, доставена от Китай, или обувки за летен сезон.

- Нямам сили да споря! - изведнъж Боян събори сглобеното скеле, с помощта на което бе тръгнал да гради сграда.

Дръпна се към креслото. Седна и остана с вид на бит и пребит.

- Не търся твоето унижение, Бояне! - изведнъж тя съобрази, че срещу себе си има съсипан човек. -

Бояне, - повтори - аз те обичам и никога не съм си представяла, че моят живот може да бъде свързан с друг мъж.

Той бавно повдигна глава. Съсредоточи погледа си. Трудно осмисляше това, което чу.

- Твоят живот... Моят живот... Кой живот? На нашата дъщеря! Бях сигурен, че съм в правото си.

Той сплете пръсти. Вдигна ръце и почти ги изравни с лицето си.

- Страшно е! Страшно е... - повтаряше той и погледът му се менеше, гледаше напред, простираше се в пространството и започна да се превръща в безумие.

Елина приближи и нежно натисна ръцете му към масата.

- Не! Не така! - съвзе се тя и побърза да отстрани безумието му. - Така не се постига нищо. Не приемай положението на престъпник, хванат и окован в белезници! Навярно аз също сгрехих. Трябваше да те оставя да се налудееш колкото си искаш. Но не! Трябваше да задоволя самолюбието си!

- И какво? - изведнъж той обърна глава към нея.

- Не можеше да разсъждава. Нямахше вече мисъл. Всичко в главата му се превърна в боза.

Елина отстъпи назад. Взе дамската си чанта и бръкна в нея. Извади златна халка.

- Преди да тръгна, отидох при златаря. Поисках халките и той ми ги даде. Реших, че по този начин, като ги присвоя, разбира се, затварям живота и може би така ще го съхраня. Наивност до безумие!

Такива ми ти работи...

Тя внимателно сложи халката на масата пред него. Нищо повече не каза. Седна в креслото и прегърна чантата. Погледът ѝ се прикова по височината на брадичката му като одухотворена жена, получила причастие след изповед. Мълчанието натежа и се пресова като слънчогледови ядки, от които повече масло не може да потече.

- Не вярвам да си щастлив! - не сдържа тя любопитството си.

- Какво постигна, когато ме изостави? - отвърна той веднага.

- Това тук сигурно си го построил с пари от пясъците?

- Не ми е било първото желание, но мечтата си да имам свой дом реализирах с тайната наивност, че ти ще бъдеш стопанката тук.

- Войната е бизнес! - потресе се тя от отвращение. - Ако бяха те убили, даваше ли си сметка кой щеше да тъжи за теб?

- Родителите!

- Не, друго имах предвид! Тези, които те изпратиха... Те ще се сетят ли някой ден за теб? Не! Защото те си имат деца, развиват се по живо, по здраво за радост на своите родители. Била съм наивна, като

вземах халките, че по този начин ще запазя живота за себе си.

- Ставай! - изведнъж той скочи на крака. - Ставай и стига си се опитвала да ми избодеш очите с твоята женска интуиция!

Вече срещу нея сложи на пръста си халката. Спусна ръка да я хване, но не я издърпа насила. Топлината на дланта му я парна под мишницата.

- Ставай, защото ако продължаваме така - доникъде няма да стигнем!

Тя се изправи и телата им се прилепиха едно до друго. Дамската чанта падна на пода.

Сутринта Елина в просъница усети, че леглото до нея е празно. Плъзна длан по чаршафа и празнотата веднага я разсъни. Боян го нямаше. Дневната светлина беше нахлула в хотелската стая. Погледна часовника си и изтръпна от изненада. Наближаваше десет. Скочи от леглото и отвори вратата на банята. Вътре нямаше никого. Боян го нямаше нито в стаята, нито в банята - никакъв знак, никакъв спомен. Втресе я от яд.

Захвърли нощницата в средата на леглото и се пхна в банята. Дълго стоя под душа. Водата се забиваше като малки гвоздейчета по главата и раменете ѝ. Кръвта от краката ѝ се възвръщаше, но вътре в нея всичко бушуваше като прекипяло прясно мляко.

На рецепцията благодари на служителката за гостоприемството и излезе. Сивотата на централната част от града веднага превзе очите ѝ. Далеч напред виждаше пешеходната алея с градинките, храстите и дърветата и двете платна на главната улица. Докато още се питаше какво да предприеме - да се качи на такси и да се спусне до автогарата или пеша да измине това разстояние, като се отбие някъде за кафе, вляво на хотела вниманието ѝ привлякоха циганката с циганчето, които видя предния ден. Момченцето дърпаше майка си, а тя, пхнала ръце в джобовете на якето си, го отпъждаше с лакти. Елина се спусна по стъпалата и се насочи към тях. Когато приближи групичката, пред нея зейна необезопасена яма. В нея на четири-пет метра дълбочина видя труп.

Кавалджията лежеше по лице. В мига, в който го разпозна, рязко се дръпна назад, защото пред себе си нямаше парапет, нямаше преграда.

- Тя го бутна! Те се караха. Искаше му пари! - плачеше момчето и продължаваше да дърпа майка си.

По стръмната улица, по стария калдъръм, към изкопа се заизкачва линейка. Пред очите на Елина всичко протече като на филм. Лекарят слезе. Приблужи до слепия кавалджия. Наведе се, огледа го. Внимателно взе ръката му, за да измери пулса. После се разпореди на санитаря. Метнаха бял чаршаф върху трупа и се оттеглиха до колата.

Малцината, които наблюдаваха от високото какво се случва в изкопа, се бяха сменили. Идваха и си отиваха, оглеждаха отгоре, впечатлени от групичката, подминаваха и си отиваха по своя път, по своите проблеми.

Елина беше прекрачила куфара, седеше върху него и рееше поглед към трупа с белия чаршаф, към линейката и лекаря, който настървено пушеше цигарата си. Чуваше до себе си гласа на момчето, което продължаваше с обвиненията си. Циганката „ръмжеше“ и за Елина не ставаше ясно дали осъзнава какво се е случило или това е реакцията на човек, допуснал грях. Циганчето плачеше и не преставаше да дърпа майка си за шушляковото яке, което вече на няколко места бе разпрано и отвътре хастарът лъскаше като мазнина от прегорял тиган.

Спря полицейска кола. Изскочиха униформени. Погледнаха към изкопа, нещо си казаха и колата веднага тръгна в обратна посока. Скоро се изравни с линейката.

Елина се огледа и за своя изненада установи, че наоколо освен нея, циганката и детето няма никого. Тази част от площада, центърът бе пуст. Вляво и вдясно се отдалечаваха човешки фигури Зад гърба си усети нечие присъствие. Изправи се, защото се бе прегърбила и гледаше какво става под нея, усети две длани върху раменете си, изви глава и видя Боян.

- Аз се върнах! - беше късото му признание.

Тя още не можеше да осъзнае какво вижда в изкопа. Линейката и полицейската кола изглеждаха обичайна гледка.

- Бояне! - успя да каже.

Цялото и същество беше насочено към покритото с бял чаршаф тяло.

- Злополука? - беше късият му въпрос.

До тях неколцина се бяха спрели и гледаха с любопитство в ямата.

Тя се изправи. Взе си куфара, отстъпи три крачки назад и отново седна върху него.

- Само наблюдавай! - заостри му вниманието. - Гледай хората! Виж тяхната реакция. Онзи отива ли към пощата? Другият отива ли по улицата? Онази дама с кожуха повдигна ли си яката? Така е, Бояне! Всеки със себе си... Другият е долу! Кавалджията вече го няма. Така и с нашите момчета, които ги върнаха опаковани. Ти можеше да бъдеш между тях!

- Ето, аз съм тук!

- Моята вина бе, че не издържах. Оставих те сам да бъдеш онова, покрай което другите минават, виждат и отминават. Ти си винаги в забравата. Никой няма да усети липсата на кавалджията! Това щеше да бъдеш ти!

Боян беше приклекнал срещу нея. Тя беше сплела пръсти и неестествено поклащаше долепените си длани. Очите ѝ бяха изчистени от мъглата, която бе обходила цялата ѝ душа.

- Тръгнах за Поморие. Трябваше в осем да съм там. - заобяснява Боян. - Преди Провадия осъзнах, че отново бягам.

- Чичо, - побутна го циганчето с ръка - баща ми умря! Дай ми пари! Колкото можеш...

Елина стана, взе куфара и тръгна към пощата. Бързаше да се отдалечи от това проклето място, защото тази дума „проклето” прорязваше мозъка ѝ с остро свистене, придружено от силна топлина.

Едва на третия ден слепият кавалджия бе погребан, но нито от жена му, нито от сестра му, която от сутрин до вечер тъпчеше пред моргата и обясняваше на всеки, който минеше, че си има мъж и други трябва да се грижат за умрелия. Боян изпроводи Елина с автобус за София. Все пак тръгна за Поморие, но се отказа да минава през Провадия, а насочи колата към Ришкия проход. На два пъти се обади по мобилния. Единият, докато автобусът почиваше в Търново и тя си пиеше кафето, вторият, вече когато той пристигна в Поморие и бе настанен в санаториума. Пропусна процедурите, предвидени за деня. Излезе на терасата на четвъртия етаж на санаториума. Обходи с поглед хоризонта напред към морето и в далечината видя самолет, който се отдалечаваше на изток.